

OSOBLIWOŚCI DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI WOBEC WYMAGAŃ WSPÓŁCZESNEGO RYNKU PRACY W POLSCE

УДК 331.5 (438)

Ewa Wiśniewska, *profesor nadzwyczajny, doktor, rektor*
Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku,
Polska

OSOBLIWOŚCI DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI WOBEC WYMAGAŃ WSPÓŁCZESNEGO RYNKU PRACY W POLSCE

Ева Вишнеўська, *доцент, кандидат педагогічних наук, проректор,*
Вища професійна школа в Плоцьку,
Республіка Польща

OSOBLIWOSTI PROFESIJNOGO UDOSKONALENIA VЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ В ПОЛЬЩІ

У статті акцентовано увагу на тому, що система професійної перепідготовки сучасних вчителів має забезпечити можливість набуття додаткових знань і компетенцій, що дозволяють ефективно функціонувати на сучасному ринку освітніх послуг. Важливим у цьому є впровадження в освітній процес економічних, соціологічних, технологічних, інформаційних і комунікаційних технологій на засадах розвитку підприємницьких здібностей. Професійне удосконалення вчителів має здійснюватися із застосуванням індивідуальних схем допомоги вчителю у його професійному творчому саморозвитку в контексті сучасних соціально-економічних вимог і потреб освітньої галузі. Вибір форм і методів професійного удосконалення вчителів має передбачати індивідуальний підхід, забезпечення готовності до застосування інноваційних технологій навчання зорієнтованих на конкретні ефекти.

Ключові слова: вчитель, освіта, професійне удосконалення, професійний розвиток, ринок праці, творчість, ефекти навчання.

Лім. 9.

Współczesny rynek pracy oczekuje pracowników o wysokim poziomie aktywności w działalności zawodowej, świadomych potrzeby własnego rozwoju zawodowego na zasadzie *uczenia się przez całe życie*, przygotowania się do systematycznego opanowania nowych ról społeczno-ekonomicznych, dodatkowych kompetencji, podwyższania swoich kwalifikacji lub całkowitego przekwalifikowania się. Nauczyciele zawsze mieli tego pełną świadomość i uznawali doksztalcenie i doskonalenie zawodowe za ważny czynnik własnego rozwoju. Celem doksztalcenia i doskonalenia jest nie tylko zapobieganie inflacji wiedzy i umiejętności nauczycieli oraz utrzymanie ich na pewnym pułapie uznanym w danej chwili jako wystarczający, ale przede wszystkim podwyższanie kwalifikacji i przygotowywanie ich do nowych warunków pracy. W związku z tym doskonalenie należy wiązać z kształceniem, gdyż stanowi jego kontynuację i rozwinięcie. Doskonalenie nauczycieli nie jest działalnością jednorodną, spełniają tę funkcję rady pedagogiczne, ogniwa związków zawodowych, organizacje społeczne, partie polityczne, wreszcie również instytucje specjalnie do tego powołane jak np. placówki doskonalenia nauczycieli. Tymi ostatnimi zajęto się głównie w niniejszej pracy.

System kształcenia, rekrutacji i rozwoju zawodowego nauczycieli powinien równomiernie rozwijać wiedzę, umiejętności i kształtować postawy. W kształceniu nauczycieli powinny się znaleźć nowe umiejętności związane z realizacją dodatkowych zadań szkoły (m.in. prowadzenie zajęć pozalekcyjnych, metodyka pracy wychowawcy klasy, metodyka wychowania pozaszkolnego), umiejętności w zakresie TIK i języka obcego, zagadnienia dotyczące współczesnych przemian cywilizacyjnych, a także problematyki etycznej (filozoficznej). Z podnoszeniem jakości kształcenia bezpośrednio związany jest system doskonalenia zawodowego nauczycieli, który powinien być prowadzony przede wszystkim przez placówki doskonalenia nauczycieli¹.

Nauczyciele są "twórcami edukacji" – ich status, kwalifikacje, działania stanowią o jakości kształcenia. Kompetentna kadra nauczycielska umiejętnie wprowadza innowacje i ocenia ich efekty. Podstawowe zadania oświaty w obszarze edukacji nauczycielskiej to przede wszystkim poprawa efektywności systemu kształcenia, doskonalenia oraz zatrudniania nauczycieli a w obszarze kształcenia ustawicznego – dążenie do kształtowania postaw proedukacyjnych nauczycieli oraz upowszechnianie kształcenia ustawicznego związanego z nabywaniem i doskonaleniem kwalifikacji zawodowych oraz

¹ Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007 – 2013, MENiS, Warszawa 2005, S.43.

OSOBLIWOŚCI DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI WOBEC WYMAGAŃ WSPÓŁCZESNEGO RYNKU PRACY W POLSCE

kompetencji ogólnych. W obecnych czasach dynamicznie rozwijający się rynek wymaga od pracownika nie tylko zdobytej wiedzy, lecz również umiejętności szybkiego jej zdobywania, przetwarzania czy posługiwania się nowymi technologiami. Dlatego obecnie placówki doskonalenia nauczycieli stają nieustająco przed następującymi zadaniami:

1) udzielania fachowej pomocy nauczycielom, w tym szczególnie w początkowej fazie pracy zawodowej i w okresie adaptacji do zawodu;

2) aktualizowania wiedzy przedmiotowej i pedagogicznej nauczycieli w okresie samodzielności zawodowej;

3) udzielania pomocy w rozszerzaniu lub zmianie specjalizacji;

4) ĩrganizowania r3nych form samokształcenia indywidualnego i zbiorowego nauczycieli;

5) udzielania pomocy nauczycielom w samodzielnej pracy badawczej.

Wyr3nniają dwie zasadnicze fazy doskonalenia, a mianowicie: okres pierwszych kilku lat pracy nauczycielskiej, kiedy to krystalizuj3 się umiej3tności pedagogiczne i kształtuje się postawa nauczyciela oraz nast3pn3 faz3 doskonalenia zawodowego czynnych nauczycieli przyjmuj3c3 postac3 kształcenia ustawicznego².

Czynnikami determinuj3cymi te zmiany w doskonaleniu zawodowym nauczycieli były podjęte w kraju reformy oświatowe. Zarysowała się więc wyraźna potrzeba innego nauczyciela, a więc i innego jego kształcenia. Ważnym elementem edukacji nauczycielskiej stało się kształcenie do samodzielności, refleksyjności i twórczości. Rozpoczęta w 1999 roku wieloletnia i kompleksowa reforma programów i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz struktury szkolnictwa miała na celu „poprawę jakości formalnego systemu edukacji i dostosowania go do wymagań gospodarki opartej na wiedzy, zakładała dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy, podnoszenie jakości kształcenia i upowszechnianie wśród młodzieży, a także osób dorosłych, wykształcenia na poziomie średnim i wyższym.

Ogromne zmiany w systemie kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli spowodowało wstąpienie Polski do Unii Europejskiej. W dokumencie przyjętym 14 lutego 2002 roku za cel strategiczny nr 1 została uznana poprawa, jakości i

efektywności systemów edukacji w UE natomiast pierwszym celem szczegółowym w tym obszarze obrano podniesienie jakości kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli uzasadniając to następująco: „W strategii budowania społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy kluczow3 rol3 odgrywaj3 nauczyciele i osoby prowadz3c3 szkolenia. W wi3kszości kraj3w europejskich, w których jednym z priorytet3w kr3tko- i średnioterminowej strategii jest zachęcenie kandydat3w do zawodu nauczycielskiego, potrzebna jest masowa rekrutacja, a także zatrzymanie w tym zawodzie os3b wysoko wykwalifikowanych i charakteryzuj3cych się siln3 motywac3j3 do pracy. W Europie należy przygotowyw3c3 nauczycieli i osoby prowadz3c3 szkolenia do zasadniczo zmieniaj3cej się roli, jak3 będ3 pełnić w społeczeństwie wiedzy oraz zapewnić im odpowiednie wsparcie. Konieczność zmian w tym zakresie wynika r3wnież ze społecznego odbioru zawodu nauczycielskiego oraz og3lnych oczekiwań społeczeństwa wzgl3dem szkoły i edukacji”³. Do kluczowych działań, jakie należy podejmow3c3, aby osi3gn3c3 ten cel należy:

- określenie umiej3tności, jakie powinni posiadać nauczyciele zgodnie z rol3 w społeczeństwie wiedzy;

- stworzenie warunk3w, które uł3twi3 nauczycielom wypełnianie zadań, jakie stawia przed nimi społeczeństwo wiedzy;

- zapewnienie odpowiedniego naboru do zawodu nauczycielskiego, a także uatrakcyjnienie kształcenia i doskonalenia zawodowego;

- pozyskanie do procesu nauczania i szkolenia os3b, które uzyskały doświadczenie zawodowe w innych dziedzinach⁴.

Polska wstępując do Unii Europejskiej wkroczyła na drogę Strategii Lizbońskiej⁵, zgodnie, z którą wszystkie państwa członkowskie powinny dołożyć starań, aby gospodarka europejska stała się „najbardziej konkurencyjn3 i dynamiczna gospodark3 w świecie, opart3 na wiedzy, zdoln3 do trwałego wzrostu, tworz3c3 coraz wi3ksz3 liczb3 lepszych miejsc pracy i zapewniaj3c3 wi3ksz3 spójność społeczn3”⁶. W Polsce starania te uwzgl3dnione zostały w Strategii Rozwoju Edukacji na lata 2007 – 2013. W zakresie wykształcenia nauczycieli w strategii sformułowano działańia służ3ce przede wszystkim podniesieniu jakości ich kształcenia, gdyż nauczyciele powinni być tak przygotowani do pracy zawodowej, aby sprostać g3ównym kierunkom strategii edukacyjnej, a więc: – uł3twi3c3 każdemu

²W. Okoń, Rzecz o edukacji nauczycieli, Warszawa 1991.

³ Edukacja w Europie: r3zne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010, tłum. Ewa Kolanowska, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2003; wydanie internetowe.

⁴ Tamże

⁵ Wsp3lna Deklaracja Europejskich Ministr3w Edukacji to Deklaracja Bolońska z 19 czerwca 1999.

⁶ Edukacja w Europie: ...dz. cyt.

OSOBLIWOŚCI DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI WOBEC WYMAGAŃ WSPÓLCZESNEGO RYNKU PRACY W POLSCE

realizację aspiracji oraz rozwój własny i wykorzystanie możliwości, – przygotowywać do aktywnego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym – w wymiarze lokalnym, narodowym i globalnym, – skutecznie przeciwdziałać wykluczeniu i marginalizacji osób oraz grup społecznych, – reagować na zmiany związane z rozwojem nauki, nowoczesnych technologii i globalizacją, – szybko i elastycznie dostosowywać się do zmian zachodzących na rynku pracy⁷.

We współczesnych warunkach pracy nauczyciela nabywa znaczenia kształtowanie odpowiednich kompetencji dotyczących zwiększenia elastyczności i wszechstronności przygotowania zawodowego, gotowości przyszłych pracowników do efektywnej działalności zawodowej, w tym: interpersonalnej komunikacji, umiejętności współdziałania; otwartości na zmiany społeczno-ekonomiczne; motywacji i zaangażowania w realizacji celów i zadań zawodowych; aktywności, innowacyjności, samodzielności w rozwiązywaniu problemów; mobilności, elastyczności w nabyciu nowej wiedzy i umiejętności; systematycznego podnoszenia poziomu kwalifikacji i kompetencji zawodowych.

Istotnym w tym jest kształtowanie u nauczycieli następujących kompetencji:

- motywacja i zaangażowanie w realizację zadań;
- inicjatywa, umiejętność stawiania i realizowania celów;
- umiejętność efektywnego współdziałania;
- umiejętność zarządzania informacją, przewidywania, stawiania wniosków;
- umiejętność projektowania działań zawodowych;
- gotowość na zmiany i umiejętność radzenia sobie w trudnych sytuacjach zawodowych.

Obecnie placówką o zasięgu centralnym jest Ośrodek Rozwoju Edukacji. Ta publiczna placówka doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym prowadzona przez Ministra Edukacji Narodowej powstała 1 stycznia 2010 roku w wyniku połączenia Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli i Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej. Celem ORE jest działanie na rzecz podnoszenia jakości edukacji, w szczególności przez wspieranie szkół i placówek w realizacji ich zadań oraz wspieranie zmian wprowadzanych w systemie oświaty w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli m.in. poprzez:

- Przygotowanie i realizację ogólnokrajowych programów doskonalenia zawodowego nauczycieli, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz przygotowanie osób realizujących te programy;

- Prowadzenie ogólnokrajowego systemu informacji pedagogicznej, w tym gromadzenie i udostępnienie informacji dotyczących dostępnych form kształcenia i doskonalenia nauczycieli, opracowywanie i publikacja materiałów informacyjnych i metodycznych oraz promowanie działalności innowacyjnej i eksperymentalnej w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli, w tym prowadzenie działalności wydawniczej;

- Współpraca w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli z organami sprawującymi nadzór pedagogiczny, Centralną Komisją Egzaminacyjną oraz okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi, organizacja szkoleń dla kandydatów na ekspertów komisji kwalifikacyjnych i egzaminacyjnych awansu zawodowego nauczycieli;

- Współpraca w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli z innymi partnerami krajowymi i partnerami zagranicznymi, w tym z ogólnopolskimi stowarzyszeniami nauczycielskimi⁸.

Publiczne placówki o zasięgu działania regionalnym, wojewódzkim i międzyszkolnym tworzą, prowadzą, przekształcają i likwidują kuratorzy oświaty. Placówki niepubliczne mogą tworzyć, prowadzić, przekształcać i likwidować osoby prawne i fizyczne. Nadzór nad placówkami publicznymi sprawuje odpowiednio – nad placówkami o zasięgu ogólnopolskim – minister edukacji narodowej lub ministrowie właściwi, – nad placówkami o zasięgu regionalnym – właściwy kurator oświaty, natomiast na placówkami niepublicznymi – organ wskazany przez ministra edukacji narodowej. Celem działania tych placówek jest wspomaganie rozwoju zawodowego nauczycieli, podtrzymywanie i podnoszenie ich umiejętności zawodowych oraz wspieranie ich samokształcenia i samodoskonalenia., a więc niezbędnych w obecnych czasach umiejętności i właściwości nauczycielskich.

Do podstawowych zadań wszystkich tych placówek należy:

- diagnozowanie stanu kwalifikacji nauczycieli i określenie potrzeb w zakresie ich doskonalenia;
- przygotowanie i realizacja ogólnokrajowych i lokalnych (regionalnych, wojewódzkich, powiatowych) programów doskonalenia zawodowego nauczycieli;
- organizowanie i prowadzenie, stosownie do potrzeb, doradztwa metodycznego dla nauczycieli;
- współpraca z organami prowadzącymi szkoły i placówki w zakresie doradztwa metodycznego dla nauczycieli;
- gromadzenie, opracowywanie i upowszechnianie współczesnej informacji pedagogicznej;
- opracowywanie i publikacja materiałów

⁷ Tamże, S. 28.

⁸ Załącznik do decyzji nr 4 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 lipca 2011 r.

OSOBLIWOŚCI DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI WOBEC WYMAGAŃ WSPÓŁCZESNEGO RYNKU PRACY W POLSCE

informacyjnych i metodycznych oraz promowanie działalności innowacyjnej i eksperymentalnej;

- organizowanie różnorodnych form współpracy i wymiany doświadczeń;

- wspieranie kształcenia i doskonalenia nauczycieli szkół polskich za granicą⁹.

Placówki doskonalą nauczycieli na podstawie planów i programów doskonalenia, zatwierdzanych przez dyrektora po zasięgnięciu opinii rady programowej. Mogą również dokształcać nauczycieli, nadając im kwalifikacje określone w szczegółowych przepisach o kwalifikacjach wymaganych od nauczycieli, ale jedynie po wyrażeniu zgody przez Ministra Edukacji Narodowej na podstawie wniosku zaopiniowanego przez właściwego kuratora oświaty oraz na podstawie ramowych planów i programów określonych przez ministra. Placówka może również prowadzić dokształcanie w oparciu o autorskie plany i programy wyrażeniu zgody przez MEN. Działalnością placówek doskonalenia nauczycieli kieruje dyrektor, choć w placówkach mogą działać rady programowe, które m.in. opiniują szczegółowe plany i programy doskonalenia i dokształcania.

Placówki doskonalenia realizują swoje zadania w szczególności przez udzielanie konsultacji, prowadzenie form doskonalenia, w tym seminariów, konferencji, wykładów, warsztatów i szkoleń, uwzględniających specyfikę nauczanych przedmiotów lub prowadzonych zajęć oraz dotyczących ogólnej wiedzy i umiejętności zawodowych nauczyciela niezbędnych dla współczesnego funkcjonowania w zawodzie i na rynku pracy. Przyspieszone tempo przemian kulturowo-technologicznych jest czynnikiem wymuszającym innowacje edukacyjne i ustawiczne kształcenie się. Zachodzące w kraju zmiany ekonomiczno-gospodarcze zmuszają szkoły do reorganizacji, zwiększenia ich konkurencyjności. Od nauczycieli oczekuje się więc nie tylko profesjonalizmu, ale także większej inicjatywy, samodzielności i kreatywności. Autonomia jest szansą do tworzenia nowych planów, wdrażania programów własnych (autorskich), co pociąga za sobą konieczność dokształcania i doskonalenia się, poznawania nowych, atrakcyjnych i skutecznych metod nauczania. Istotna jest umiejętność sprawnego korzystania z technologii komputerowej i informatycznej gdyż znajomość programów komputerowych, Internetu umożliwi atrakcyjniejsze nauczanie. Kolejnym wyzwaniem dla współczesnego nauczyciela jest niekontrolowana inflacja wiedzy i umiejętności pedagogicznych, które z upływem czasu

tracą na wartości. Nauczyciel przestaje być gotowym źródłem informacji "(...)staje się przewodnikiem po świecie wiedzy, człowiekiem, który uchyla przed uczniem wielkie wrota do świata wartości, świata idei, postaci, myśli, słów i czynów, świata odkryć naukowych¹⁰".

Wnioski:

Głównym celem współczesnego systemu doskonalenia nauczycieli jest umożliwienie każdemu nauczycielowi zdobywanie dodatkowych kompetencji, które pozwolą mu efektywnie funkcjonować na współczesnym rynku pracy. Istotnym w tym jest rozszerzanie dostępu do edukacji i poprawy jej poziomu, włączanie w proces edukacji wiedzy ekonomicznej, socjologicznej, technicznej, technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz podnoszenie kwalifikacji, promocja edukacji w zakresie przedsiębiorczości i promocji elastycznych form pracy. Doskonalenie nauczycieli we współczesnych warunkach pracy przewiduje projektowanie indywidualnych programów pomocy nauczycielowi w jego rozwoju zawodowym w kontekście współczesnych wymagań społeczno-ekonomicznych podkreślających rolę własną w osobistym rozwoju zawodowym oraz rolę wewnętrznej motywacji do pracy i własnego sukcesu zawodowego.

1. *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010*, tłum. Ewa Kolanowska, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2003; wydanie internetowe

2. *Ustawa z dnia 7 września 1991r o systemie oświaty*, Dz. U. z 1991r., Nr 95, poz. 425.

3. *Ustawa z 24 lipca 1998 r o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa*, Dz. U. z 1998r., nr 96, poz. 603.

4. *Zarządzenie MEN z 21 listopada 1990 r w sprawie zmian w organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli i wychowawców* (Dz. Urz. MEN nr 8, poz. 52).

5. *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz. U. nr 200, poz. 1537 z późn. zm.).

6. *Kuźma J., Nauczyciel szkoły przyszłości – różne orientacje, koncepcje i opinie*, [w:] *Współczesność a kształcenie nauczycieli*, Warszawa 2000.

7. *Miłkowska-Olejniczak G., Edukacja nauczycieli a reforma oświaty*, "Kultura i Edukacja" 1998, nr 4.

8. *Okoń W., Rzecz o edukacji nauczycieli*, Warszawa 1991.

9. *Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007 – 2013*, MENiS, Warszawa 2005.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012

⁹ Rozporządzenie MEN z dnia 19 listopada 2009 roku w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli, D.U. Nr 200, poz. 1537.

¹⁰ G. Miłkowska-Olejniczak, Edukacja nauczycieli a reforma oświaty, "Kultura i Edukacja" 1998, nr 4, S. 96.